

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження **Пастушка Тараса Васильовича**
на тему **«Формування комунікативної культури майбутнього диригента
оркестрового колективу в процесі фахової підготовки»**,
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами

Актуальність проблематики фахової підготовки майбутнього диригента оркестрового колективу не викликає сумнівів. Здобувач вищої освіти за цією спеціальністю має оволодіти теоретичними знаннями, методичними вміннями, набути фахових компетентностей і разом із цим навчитись налагоджувати ефективну взаємодію з оркестровим колективом на основі взаємних психологічних контактів, обміні інформацією та взаємовпливі один на одного.

В умовах сьогодення здобувачі кваліфікації диригента в закладах вищої освіти є недостатньо підготовленими до спілкування. Спостерігається тенденція до невміння правильно висловлювати свою точку зору, передбачати поведінку і вчинки співрозмовника, мотивувати та аргументувати свою позицію, спілкуватися з людьми незалежно від віку, рівня підготовки тощо.

Кожен учасник оркестрового колективу – це особистість зі своїм власним баченням, характером, настроєм, внутрішнім світом, рівнем підготовки. Завданням диригента є постійне візуальне споглядання за оркестрантами, врахування їх індивідуальних особливостей та рівня сприйняття інформації, об'єктивна оцінка їхньої поведінки, подолання бар'єрів спілкування та корегування особистих комунікативних дій. Подібна активізація та концентрація свідомості музикантів у результаті сприяє успішному вирішенню творчих завдань, а також взаєморозумінню між диригентом та оркестром.

Невід'ємною складовою диригентської взаємодії з учасниками оркестрового колективу є синтез вербальних і невербальних засобів, де домінують останні. Однак не менш важливим для його професійної діяльності є володіння культурою вербального спілкування, оскільки власне бачення образного змісту музичного твору, створення концепції розвитку музичної думки вимагають емоційно-піднесеного, чіткого та переконливого мовлення. Не менш актуальним для диригента з метою забезпечення якісного комунікативного процесу є вибір манери спілкування, тобто формування індивідуального стилю поведінки, який включає цілу низку способів, методів і прийомів впливу на оркестровий колектив та можливість творчо

підпорядковувати його спільній ідеї. Креативний підхід до використання набутих у процесі фахової підготовки професійних компетентностей допоможе диригенту індивідуально вибудовувати процес спілкування завдяки умінню орієнтуватися в звичних та нестандартних ситуаціях, добирати доречні засоби комунікації для взаємодії з виконавцями.

Розвиваючи у собі такі уміння й навички під час навчання у ЗВО, диригент оркестру постійно удосконалюватиме свою професійну майстерність, підвищуватиме свою комунікативну культуру та набуватиме авторитету як в оркестровому колективі, так і серед колег.

Актуальність цього дослідження підвищується тим, що на сучасному етапі ще не має науково обґрунтованих методик формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки. Відтак дисертаційне дослідження Пастушка Тараса є своєчасним.

Важливість дисертаційної роботи Пастушка Т. В. підтверджує й те, що вона виконана відповідно до наукової теми Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету «Вітчизняне мистецтво в сучасних європейських вимірах» (реєстраційний номер 0222U003612 від 07.05.2022 р.). Тему дисертації затверджено вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 25 жовтня 2018 р.).

2. Найбільш вагомі результати, що містяться в дисертації

Дисертаційна робота Пастушка Т. В. вирізняється змістовністю, оригінальністю, інформаційною насиченістю, відтак якісно збагачує наукові погляди щодо розв'язання проблеми формування комунікативної культури майбутніх диригентів оркестрових колективів. У результаті проведеного дослідження встановлено, що комунікативна культура майбутнього диригента характеризується його взаємодією з оркестрантами та спрямована на взаємозв'язок і взаєморозуміння з учасниками, налагодження доброзичливих суб'єкт-суб'єктних гуманних взаємин для досягнення високого художнього рівня продукування музичних творів і здатності учасників до створення художніх образів. Вона передбачає сформованість особистісних та професійних якостей, які, поєднуючись з певними цінностями та знаннями, забезпечують переконливе донесення до оркестрантів інформації про виконувані твори, обґрунтування власної думки, оцінювання художнього рівня виконавства, орієнтацію у матеріалі та надання вихованцям ціннісних установок і порад. Наведені у дисертації факти та аргументи дозволяють зробити загальний висновок, що відповідне вдосконалення змісту, форм, методів і технологій професійної підготовки майбутніх диригентів оркестрових колективів з дотриманням визначених дисертантом умов суттєво й позитивно впливає на конкурентоспроможність й успішність в подальшій професійній діяльності на вітчизняному, сучасному європейському та світовому ринках праці.

Слід зауважити також, що дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

3. Нові факти, одержані здобувачем

Науковому обґрунтуванню отриманих дисертантом результатів сприяв системний глибокий аналіз процесу формування комунікативної культури та фахової підготовки майбутнього диригента з урахуванням специфіки його роботи з оркестровим колективом. Наукова новизна дисертаційної роботи Пастушка Тараса Васильовича «Формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки» полягає в тому, що вперше:

- уточнено сутність поняття «комунікативна культура» і схарактеризовано зміст і сутність поняття «комунікативна культура диригента оркестрового колективу»;

- визначено структуру комунікативної культури диригента оркестрового колективу, складовими якої є компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, особистісно-комунікативний, діяльнісно-креативний), критерії, показники і рівні її сформованості (високий, достатній, середній, низький);

- теоретично обґрунтовано та систематизовано дидактичний інструментарій формування комунікативної культури майбутніх диригентів оркестрових колективів;

- виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки (розвиток мотивації майбутнього диригента оркестрового колективу до оволодіння комунікативною культурою в процесі навчання; діалогізація освітнього процесу в режимі «викладач – майбутній диригент оркестрового колективу»; застосування практико-орієнтованого підходу у формуванні комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу);

- в освітній процес ЗВО впроваджено методику формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу, що забезпечує ефективність творчої діяльності учасників творчого акту;

- подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо змісту, форм і методів формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу.

Таким чином, рецензована дисертаційна робота відзначається вагомим доробком у сфері професійної підготовки і має наукову новизну не тільки для педагогічних наук, зокрема, для професійної освіти, але й для музичного мистецтва.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, базуються на узагальненні значної кількості якісної наукової літератури та впровадженні в освітній процес інших закладів вищої освіти України. Обґрунтованість і достовірність результатів дисертації також підтверджена в процесі їх апробації на різноманітних наукових заходах. Науково-поняттєвий апарат дисертації визначено відповідно до обраної теми дослідження: дисертантом чітко окреслено предмет і об'єкт, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Обґрунтованість одержаних результатів забезпечується і шляхом комплексного використання в дисертаційній роботі теоретичних, емпіричних та статистичних методів наукових досліджень. У роботі матеріал структуровано та викладено в чіткій логічній послідовності. Наукові положення дисертації є достатньо обґрунтовані та належним чином відображені у висновках. Найбільш суттєві результати, що були одержані здобувачем, переконливо обґрунтовані експериментальними даними, відповідають меті та завданням роботи, у достатній мірі висвітлені у науковій літературі.

Досить ґрунтовно, на наш погляд, у своєму дослідженні автор розкриває принципи та змістову характеристику формування комунікативної культури майбутнього диригента в процесі оркестрової підготовки. Особлива увага приділена педагогічним умовам, що сприяють ефективному впровадженню методики формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в освітній процес закладів вищої освіти.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Наукова новизна, теоретичне й практичне значення дисертації, без сумніву, складають наукову цінність здійсненого дослідження. Позитивною стороною дисертаційного дослідження є чітко окреслене її практичне спрямування. Розроблена методика може збагатити зміст навчальних дисциплін для підготовки майбутніх диригентів («Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Музична теорія та практика», «Диригування», «Методика викладання фахових дисциплін», «Оркестрово-ансамблевий клас», «Музична педагогіка», «Оркестрово-ансамблеве виконавство», «Диригентсько-оркестрова практика», «Специфіка роботи з дитячим оркестровим колективом»), а також у процесі здійснення позааудиторної роботи із проблеми вдосконалення форм і методів керування оркестровим колективом, комунікативної взаємодії. Систематизовані й узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельна база мають цінність для подальших наукових розвідок з професійної педагогіки, для укладення енциклопедичних і довідкових видань.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Теоретичні та практичні положення і висновки дослідження можуть застосовуватися у розробленні планів, робочих програм і силабусів навчальних дисциплін для підготовки диригентів оркестрових колективів з метою підвищення якості освіти.

Результати наукового пошуку Пастушка Т. В. стануть у нагоді здобувачам різних ступенів вищої освіти та науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти мистецького спрямування під час підготовки й реалізації досліджень, при створенні підручників, посібників, методичних рекомендацій, а також для вдосконалення процесу формування комунікативної культури майбутніх фахівців інших спеціальностей.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом

Структура дисертаційної роботи є стандартною для робіт подібного плану. Вона складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел містить 230 найменувань, з них 16 – іноземною мовою.

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів.

У *першому розділі* дисертації автор здійснив аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з теми дослідження, розкрив сутність ключових понять, схарактеризував специфіку роботи майбутнього диригента з оркестровим колективом, розкрив зміст та визначив структуру комунікативної культури майбутнього диригента.

У *другому розділі* розкрито концептуальні засади формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки. З цією метою автор розробив діагностичний інструментарій та здійснив вихідну діагностику рівнів сформованості комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу, схарактеризував принципи й теоретично обґрунтував педагогічні умови формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки.

У *третьому розділі* дисертант здійснив експериментальну перевірку ефективності визначених педагогічних умов шляхом реалізації розробленої методики формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки, представив та описав результати дослідно-експериментальної роботи.

Також у третьому розділі узагальнено результати дисертаційного дослідження та проведено зіставлення отриманих результатів формувального етапу експерименту з показниками констатувального.

Автором проведена належна робота з упровадження одержаних результатів у практику роботи закладів вищої освіти.

Подана дисертаційна робота свідчить про наукову зрілість дисертанта, його вміння бачити актуальні проблеми професійної освіти, готовність розв'язувати їх на достатньому науковому рівні. В цілому дисертаційна робота Т. В. Пастушка за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Водночас, характеризуючи в цілому позитивно наукові здобутки дослідника, вважаємо за доцільне висловити певні побажання та пропозиції:

1. В анотації відсутнє порівняння динаміки формування рівня комунікативної культури в ЕГ і КГ по завершенню експерименту, що ускладнює розуміння ефективності запропонованої методики без звернення до дисертаційної роботи.
2. З огляду на предмет дисертаційного дослідження вважаємо за доцільне у першому розділі наукової роботи приділити увагу комунікативним умінням чи компетентностям, що сприяють формуванню комунікативної культури – ознайомлення із законами риторики, правилами і формами комунікативної взаємодії, стилями спілкування та поведінки, нормами та лексичним багатством сучасної української мови, типами мовленнєвих помилок, якостями мовлення, технікою та культурою мовлення тощо.
3. Потребує уточнення та чіткого формулювання авторське визначення поняття *«комунікативна культура майбутнього диригента оркестрового колективу»*. Зауважимо, що комунікативна культура передбачає будь-яку, а не лише творчу взаємодію, на якій дисертант переважно робить акцент. Також доцільно було б подати авторське визначення цього поняття і у висновках до першого розділу та роботи загалом.
4. У процесі опису здібностей, знань, умінь чи навичок не уточнено, які саме здібності, знання, уміння чи навички мають на увазі: з огляду на предмет дослідження комунікативні чи якісь інші (виконавські, організаційні, управлінські тощо). Вважаємо, що професійну підготовку фахівців у закладі вищої освіти доцільно було б розглянути крізь призму компетентностей.
5. Стан сформованості компонентів комунікативної культури майбутніх диригентів оркестрових колективів за результатами констатувального та формувального етапів експерименту доцільно було б представити не в узагальненому вигляді, а за кожним з виокремлених критеріїв з відповідними показниками.

У дисертаційній роботі також містяться дрібні недоліки редакційного характеру. Разом із тим, висловлені зауваження, побажання та дискусійні

положення не знижують науково-практичної цінності й загальної позитивної оцінки рецензованої роботи і є приводом для наукової полеміки.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях

Автор має достатню кількість публікацій, що відображають тему дисертаційного дослідження. Результати роботи опубліковані в 10 працях, з яких 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, 4 – у наукових фахових виданнях України. Серед опублікованих праць 5 відображають основний зміст дисертації, 1 публікація апробаційного характеру, 4 – додаткових.

10. Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

У цілому наукова розвідка Пастушка Тараса Васильовича «Формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки» є цілісною, самостійною, завершеною роботою за актуальною темою з використанням адекватних методів дослідження. Робота містить науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувача.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Пастушка Тараса Васильовича «Формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в процесі фахової підготовки» відповідає чинним вимогам пп. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами)), які висуваються до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а також наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 р. № 759) щодо оформлення дисертаційних робіт. Її автор – Пастушок Тарас Васильович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри теорії і
методики виховання

Рівненського державного
гуманітарного університету

Шалівська

Юлія ШАЛІВСЬКА